

Darina HRADILOVÁ
Olomouc

Lexikální prostředky vyjadřující negativní postoje a emoce v projevech současné mládeže

0. Nejdynamičtěji ze všech jazykových plánů se rozvíjí plán lexikální; ten též svými změnami nejcitlivěji reaguje na veškeré změny a posuny společenské. Náš příspěvek je pokusem o popis lexikálních prostředků aktuálně používaných mládeží pro vyjádření negativních emocí a postojů.

V závislosti na komunikační situaci jsou v daných kontextech užívány buď lexikální prostředky spisovného jazyka, nebo výrazy náležející méně prestižním jazykovým útvarům (výrazy obecné češtiny, slangismy). Jejich konkurenci a frekvenci v projevech mládeže již byla věnována pozornost (Ondrášková 1996, Petryl 1962), aktuální stav však zmapován není.

Základem naší práce bylo dotazníkové šetření, při jehož přípravě a realizaci jsme sledovali následující faktory: u kterých mimojazykových skutečností lze předpokládat, že k nim bude současná mládež zaujímat negativní postoj nebo budou vyvolávat záporné emoce; jak lexikálně vyjadřují záporné emoce a postoje v závislosti na situaci a kontextu a jak mladí mluvčí vnímají, resp. používají tzv. tradiční vulgarismy.

1. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 600 respondentů, studentů středních škol ve věku 16–20 let. Jednalo se o studenty gymnázií (včetně víceletých) a o posluchače středních odborných škol, jak typu obchodních akademií, tak typu integrovaných škol, které realizují i učňovskou výuku. Výzkum byl prováděn na celém území ČR, v zásadě rovnoměrně jsou zastoupeni respondenti z Čech i Mora-

vy¹. Z hlediska genderového zastoupení byl procentuální poměr žen a mužů 63 : 37². Šetření prováděli posluchači semináře Úvod do praktické lingvistické analýzy, který byl realizován jako volitelný předmět na katedře bohemistiky FF UP v letním semestru 2009. Posluchači tohoto semináře se podíleli svými podněty též na vytvoření dotazníků, lze tedy konstatovat, že i do vlastní koncepce šetření se promítají náhledy a jazykové povědomí současné mládeže, byť tvůrci dotazníkových zadání byli o cca 5 let starší než respondenti.

1.1. Při vytváření dotazníků jsme se zaměřili na výběr objektů, resp. situací, které mohou vyvolávat negativní postoje a emoce. Z hlediska vázanosti na mimojazykovou realitu a společenské poměry lze tyto situace rozdělit do dvou základních okruhů, a to na konfliktní situace, které souvisejí s běžným životem dospívajících, a na ty, které jsou dány společenským vnímáním určitých jevů jakožto negativních, resp. pozitivních. Současně jsme sledovali, jaké výrazy volí respondenti v závislosti na komunikační situaci, resp. na míře její formálnosti. Vycházíme z předpokladu, že v projevu formálním budou převažovat lexikální prostředky spisovné a že míra expresivity bude formálnosti situace nepřímo úměrná, tedy čím méně formální projev, tím více uvolněný a s větším množstvím expresivních, ev. nestandardních jazykových prostředků. Formálnost projevu pro potřeby dotazníkového šetření vymezujeme situacemi respondentům blízkými; definujeme je tedy jako rozhovor s kamarádem, rozhovor s rodiči a rozhovor s učitelem.

U většiny zadání jsme volili formu otevřených úkolů, abychom respondenty neomezovali ve volbě výraziva a abychom získali co možná nejširší vzorek lexika užívaného v daném kontextu.

¹ Při vyhodnocení dotazníků jsme ovšem nepřihlíželi k lokálnímu původu respondentů. Sledování regionálních shod či odchylek při vyjadřování negativních emocí a postojů nebylo naším prioritním cílem (srov. Příloha 1). V práci s materiálem, který jsme shromáždili, by bylo možno tímto směrem pokračovat.

² Podrobně je struktura souboru respondentů popsána v tabulce Charakteristika respondentů (srov. Příloha 2).

Při vyhodnocování výsledků ankety po pretestování na malém vzorku respondentů jsme byli nuceni konstatovat, že genderově neutrálně formulovaným zadáním *jak pojmenujete člověka, který...* jsme nechtěně zúžili okruh odpovědí respondentů na lexémy mužského rodu. Pro finální podobu ankety jsme tedy zadání upravili do formy *jak pojmenujete muže/ženu...*

2. Lexémy s negativní expresivitou jsou užívány ve více méně stabilním, nadčasovém souboru situací, do nichž se mládež opakovaně dostává. Tím rozumíme momenty vyvolávající konflikty mezi mluvčím a jeho mladistvými vrstevníky (problematika vzhledu, intelektu, sociálního zařazení), konflikty mezi mluvčím a cizím dospělým člověkem a konečně mezi mluvčím a rodiči. V našem šetření jsou tyto situace reprezentovány následujícími dotazy.

2.1. Spolužáka/spolužačku, který/-á není chytrý/-á, respondenti nejčastěji (76%) označovali výrazy *blbec*, *blb*, *debil* a *hlupák*. Doloženy byly i tvary adjektivní, tedy *blbý* a *hloupý*, které byly navrhovány pro užití ve formální situaci (rozhovor s učitelem). Porovnáme-li páry substantivum – adjektivum, tedy *blbec*, *blb* – *blbý*, *hlupák* – *hloupý*, můžeme z výsledků naší ankety usuzovat, že mluvčí adjektiva, resp. větné konstrukce s jejich využitím pokládají za méně expresivní. V rozhovoru s kamarádem bylo zastoupení lexémů *blbec*, *blb* (47%) a *debil* (53%) rovnoměrné, v rozhovoru s rodiči pak převažoval (66%) výraz *blbec* a pro rozmluvu s učitelem byla většinově (62%) volena lexikální jednotka *hlupák*. V případě lexému *debil* je nutno doplnit, že se jedná o výraz původem z lékařské terminologie, v níž je chápán jako neutrální, bez expresivního příznaku. Na základě metonymie se jeho užívání rozšířilo i mimo terminologickou oblast, kde je ovšem chápáno jako negativně expresivní. Všechny uvedené výrazy lze chápat jako synonyma graduální a je příznačné, že ve formální situaci je používán lexém, který vykazuje nejmenší míru příznakovosti. Pro formální situaci, tj. rozhovor s učitelem, nezanedbatelná část respondentů (21%) navrhovala zcela neutrální vyjádření typu *není chytrý*, *není inteligentní* či eufemistické *je nepřilíš chytrý*.

Užití adjektiv bylo také výrazně častější pro označení osoby ženského rodu, tedy *blbá*, *hloupá*, kde jednoznačně dominovalo (68%). Jako poměrně frekventovaná alternativa byl doložen lexém *kráva* (13%), ojediněle (méně než 3%) respondenti uváděli přechýlené tvary *blbka* a *debilka*.

Zajímavé výsledky z pohledu sociolingvistického získáme při rozboru shod ve volbě lexika pro jednotlivé situace. Zhruba 20% respondentů volí totožné lexikální prostředky při komunikaci s kamarády a s rodiči, taktéž asi 20% vykazuje shodu v rozhovoru s rodiči a učiteli. Bez zajímavosti není ani to, že někteří respondenti výrazivo pro rozhovor s učitelem nenavrhli s poznámkou, že s nimi nekomunikují.

2.2. Muž/ženu, kteří nejsou hezčí respondenti označovali výrazy *hnusný*, *hnusák*, *škaredý* a *ošklivý*, zcela ojediněle (méně než 1%) se vyskytly jiné výrazy, např. *fuj*, *nepěkný*. V neformální komunikaci zcela jednoznačně dominovala lexikální jednotka *hnusný*, popř. *hnusná* (98%)³. Pro označení muže byl paralelně uváděn lexém *hnusák*, přechýlená podoba *hnusačka*, která by se zde nabízel i v souvislosti s výše uvedenými ženskými tvary *blbka* a *debilka*, však nebyla doložena ani jedinkrát. V komunikaci s rodiči se hojněji uplatňují méně expresivní adjektiva (58%) *škaredý* a *ošklivý*, která pak převládají ve formálním typu komunikace (zde 95%). K našemu překvapení nebyla doložena substantiva *ošklivka* či *škaredka/šeredka* pro označení nehezké ženy.

2.3. Muž/žena, kteří nejsou sympatičtí pro nás představoval jistou syntézu přechozích dvou bodů, neboť antipatie může být vyvolána jak vzezřením, tak mentálními projevy. Vzhledem k tomu jsme očekávali v rovině jazykového vyjádření určité prolínání odpovědí výše uvedených, anketou však byla doložena odlišná skupina výrazů. Pro označení nesympatického muže respondenti uváděli buď výrazy adjektivní, tedy *nesympatický*, *nepříjemný*, *divný*, které byly užívány ve všech typech komunikačních situací, s mírou

³ Vedle těchto dominujících tvarů byla doložena pouze jediná alternativa *opice*, a to zřejmě jako projev skupinově či lokálně aktuálního úzu.

formálnosti však vzrůstala frekvence jejich užití (od cca 30% v neformální situaci po 95% v rozhovoru formálním). V neformální komunikaci jednoznačně dominoval lexém *vůl* (64%), což je v souladu s údaji Českého národního korpusu (dále: ČNK)⁴.

Nesympatická žena byla respondenty nejčastěji (37%) označována adjektivy *nesympatická*, *divná*, přičemž jsme nezaznamenali žádné rozdíly v distribuci těchto výrazů v závislosti na formálnosti projevu.

2.4. V situaci, kdy měli respondenti navrhnout pojmenování prodavačky, která je ošidila, bylo zaznamenáno nejširší spektrum variant lexikálního vyjádření. Můžeme se jen dohadovat, jaké jsou příčiny tohoto jevu: zda hypotetičnost dané situace, která aktivovala fantazii respondentů, nebo vysoká citlivost respondentů vůči danému chování. Celkem bylo doloženo 30 různých výrazů⁵; je nutno poznamenat, že zde byly zachyceny extrémní vulgarismy tradičně společensky tabuizované, a to s poměrně vysokou frekvencí (12%). Uživatelé těchto výrazů si ovšem byli jejich nepatřičnosti vědomi, a proto byly dané lexikální jednotky navrhovány zpravidla pro rozhovor s kamarádem, výjimečně však byly zachyceny i v rozhovoru s rodiči. Naopak pro formální situaci respondenti uváděli lexémy zcela neutrální (*paní*, *žena*, *prodavačka*). Vzhledem k širokému inventáři výrazových prostředků, včetně tabuizovaných, bylo v tomto kontextu možno sledovat povědomí mluvčích o přijatelnosti, resp. nepřijatelnosti užívaných lexémů. Volba výrazových prostředků se tak pohybovala na stupnici výrazů tabuizovaných v rozhovoru s kamarádem, přes

⁴ Převážná většina dokladů zachycených v korpusu SYN2000 i SYN2005 se vztahuje k přenesenému významu, tedy k hanlivému označení či oslovení, nikoli k původnímu označení zvířete.

⁵ Přehled dokladů podle frekvence výskytu: substantiva: *kráva/kravka*, *svině/sviň/sviňka*, *kurva*, *piča/piča*, *blbka*, *zlodějka*, *baba*, *mrcha*, *šidička*, *koza*, *mrdka*, *piksla*, *pizda*, *švindlířka*, *žena*, *prodavačka*, *paní/paní prodavačka*, *čuchta*, *káča/káča jedna*, *jebka*, *špína*, *číz a*, *mařka*, *míra*, *vidřiduška*, *šmelina*; adjektiva: *blbá*, *tupá*, *nepoctivá*.

⁶ Příklad škály doložené v dotazníku (od situace neformální k formální): *piča* – *kráva* – *paní*; *mrdka* – *šidička* – *paní prodavačka*; *svině* – *baba* – *prodavačka*.

lexikum expresivní v debatě s rodiči až po neutrální vyjádření v hovoru s učitelem⁶.

Nejvyšší frekvenci vykazoval lexém *kráva* (72%), s deminutivní variantou *kravka*. Zde je nutno zdůraznit, že respondenti jej pravděpodobně nevnímají jako výrazně expresivní či zásadně dehonestující, protože dominoval jak neformální, tak i formální komunikační situaci. Z okruhu vulgarismů majících původ v označení hospodářských zvířat byly zaznamenány lexémy *svině*, s variantami *sviňa* a *sviňka*, a dále výraz *koza*.

Poměrně široký okruh pojmenování je motivován nečestným, nekorektním jednáním, tedy *špína*, *šmelina*, *šidička*, *šejdička*. Podobně jako jsme konstatovali výše, adjektivní pojmenování byla doložena převážně ve formální komunikační situaci, usuzujeme tedy na to, že tyto konstrukce jsou mluvčími pocítovány jako méně expresivní a přijatelnější jak z hlediska jazykové správnosti, tak z hlediska společenské akceptovatelnosti.

2.5. Zatímco u předcházejícího zadání jsme zvažovali hypotetičnost dané situace, s pojmenováním učitele/učitelky, kteří vám dali špatnou známku, mají určitou zkušenost pravděpodobně všichni respondenti. Vyjadřovací rutina a zažitost vyjadřovacích prostředků pro danou situaci jsou zřejmě příčinou výskytu velmi omezeného počtu doložených výrazů. Nejvyšší frekvence byla zaznamenána u lexikálních jednotek *blbec* pro učitele-muže (48%) a *kráva* pro učitelku-ženu (69%). Podobně jako u označení člověka, který není chytrý, následovaly z hlediska frekvence lexémy *debil*, *idiot* a *vůl*, v ženské variantě *blbka*, resp. konstrukce s adjektivem *blbá*. Výrazně nižší procentuální výskyt byl zaznamenán u tabuizovaných vulgarismů, byť i ty jsme zaznamenali, a u vyjádření neutrálních, neexpresivních. Mimořádně nízký výskyt neutrálních vyjádření je dán typem situace, kdy formální podoba rozhovoru s učitelem není realizovatelná, resp. je vysoce nepravděpodobná. Z hlediska stylové disimilace jednotlivých vyjadřovacích prostředků je zajímavé jejich rozložení mezi modelované komunikační situace. V daném kontextu totiž pouze velmi malé procento respondentů (7%) používalo

odlišné lexikum v rozhovoru s kamarádem a v rozhovoru s rodiči. Převážná většina dotazovaných se o učitelích vyjadřuje stejně expresivně, totiž negativně expresivně, v rozhovoru s přáteli i v rozhovoru s rodiči⁷. Škola a učitelé jsou tak stavěni do pozice „společného nepřítele“, což je zjištění zajímavé, není však předmětem tohoto příspěvku⁸.

2.6. Zadání jak pojmenujete matku/otce, kteří vás neprávem potrestali, přineslo lingvisticky nejméně zajímavé výsledky⁹. Převážná většina respondentů (76%) totiž ani v neformální komunikaci s kamarádem nebyla v této situaci ochotna užít výrazy negativně expresivní. Z hlediska frekvence tak dominovaly neutrální lexémy *matka/otec*, jejichž neutralita tvoří jakousi negativní opozici k obvykle užívaným deminutivům *maminka*, *tatínek* či hypokoristikům *mamka*, *taťka*.

3. Druhý okruh situací reaguje na aktuální společenskou situaci. Sledovali jsme tedy, jakými výrazy mladiství označují příslušníky národnostních menšin (romské, vietnamské a ukrajinské) a členy příznakových sociálních skupin. Příznaky typické pro konkrétní sociální uskupení byly různého charakteru: sociální postavení (člověk v nedobré finanční situaci, bezdomovci, drogově závislí, prostitutky), věk (senioři), sexuální orientace (gayové).

3.1. Vzhledem k tomu, jak jsou mediálně prezentovány vztahy většinové společnosti a národnostních menšin, jsme předpokládali, že i zde bude možno sledovat lexikální vyjádření negativních postojů a emocí. Do dotazníku jsme zařadili tři nejhojněji zastoupené národnostní menšiny a dotaz formulovali jak pojmenujete příslušníka romské, ukrajinské a vietnamské men-

⁷ Toto zjištění koresponduje s poznatkem, že rodiče z nejrůznějších důvodů výchovu přenášejí na školu. Přirozeně pak vzniká opozice školního a mimoškolního prostředí. Srov. Ondrášková 1993.

⁸ Podobně zajímavá jsou další zjištění o čem respondenti s kým nekomunikují, byla by však předmětem samostatné sociolingvistické studie.

⁹ Z hlediska pedagogického a celospolečenského jsou však tyto výsledky výrazně pozitivní.

šiny. Stejně jako v předcházejících dotazech jsme sledovali jak jsou lexikální varianty stylově disimilovány. Spektrum výrazů negativně expresivních pro označení příslušníků romské národnosti nebylo příliš široké, byla u něj však nejzřetelnější hranice mezi lexémy společensky akceptovatelnými, a tedy použitelnými ve formální situaci, a mezi výrazy užívanými v privátních projevech. Signifikantní je téměř stoprocentní shoda ve výrazivu expresivním, užívaném v rozhovoru s kamarády a s rodiči, oproti volbě výlučně neutrálních výrazů v diskusích s učiteli. Tradiční dichotomie *Cikán – Rom*, což byly výrazy doložené s nejvyšší frekvencí (78% a 95%), byla rozšířena o následující lexikální jednotky: negativně expresivní *negr* (15%) a *černý/černej* (7%); neutrální *romský spoluobčan*¹⁰ (3%) a *nepřizpůsobivý*, často ve variantě *nepřizpůsobivý občan/spluobčan* (2%).

Pro označení příslušníků vietnamské národnosti menšiny byla doložena nejširší škála lexikálních prostředků, přičemž ovšem výrazy expresivní, byly užívány s poměrně nízkou frekvencí. Slovo tvorná motivace je zpravidla dána fyziognomickou, vnějškovou odlišností: *žlutý, žluťák, šikmoočko*, a tím, co je považováno pro danou menšinu za typické: *rakosník a rejžák*. Nejhojněji frekventované označení *ťaman/ťamanec* je motivováno tím, jak je vnímána vietnamština, v jejímž zvukovém složení vzhledem k češtině dominují měkce znějící palatály. Zvláště u tohoto lexému je nutno poznamenat, že ne vždy musí nutně nést příznak negativní expresivity a že dokonce sami respondenti uváděli, že zabarvení tohoto lexému je dáno až kontextovým užitím, přičemž častěji jej chápali jako označení charakteru spíše domáckého než dehonestujícího. Z hlediska funkčního rozvrstvení byly expresivně zabarvené výrazy užívány v komunikaci s vrstevníky (36%), zatímco pro rozhovor s rodiči a učiteli respondenti uváděli neutrální *Vietnamec* (89%), což byla varianta, která dominovala i neformálním rozhovorům.

¹⁰ Zde je nutno poznamenat, že syntagma *romský spoluobčan* má v běžné komunikaci často expresivní zabarvení, když je používáno v ironii.

Zcela nediferencované bylo z hlediska lexikálního označení občanů ukrajinské národnosti; zaznamenána byla pouze jediná varianta *Rusák*, se zcela nevýznamnou frekvencí výskytu 0,5%.

3.2. Zadání jak pojmenujete sociálně slabého/-ou mu/ž e / ž e n u přineslo též poměrně jednotvárné výsledky. Nejfrekventovanějším výrazem byl univerbizovaný lexém *socka*, vzniklý z víceslovného, a tedy neekonomického, spojení sociálně slabý, ev. ze sociální případ. Univerbizovaný výraz *socka* je doložen jak ve *Slovníku neologismů* (2004), tak i v ČNK¹¹. Už jeho slovo tvorným charakterem je dáno, že se jedná o slovo příznakové; odpovědi respondentů našeho šetření i četnost výskytu dle ČNK nasvědčují tomu, že by se mohlo zařadit do centra slovní zásoby. Uživatelé tohoto lexému, jej totiž preferovali ve všech sledovaných komunikačních situacích, z čehož usuzujeme, že jej pocítují jako neutrální. Pouze malá část respondentů (2%), kteří by daný výraz použili v rozhovoru s kamarády a rodiči, navrhovala pro formální rozhovor s učitelem výraz *chudý* nebo víceslovné pojmenování *sociálně slabý*. Adjektivum *chudý* a substantivizované vyjádření *chudák* pak představovali konkurenční variantu k univerbizovanému pojmenování *socka*. Jestliže adjektivní vyjádření je téměř vždy neutrální, substantivum *chudák* může v daném kontextu nést různou kvalitu i míru expresivity v závislosti na komunikační situaci.

Podobné výsledky z hlediska míry variantnosti a stylové stratifikace jsme zaznamenali u i následujících dotazů, tedy **jak pojmenujete bezdomovce a jak pojmenujete drogově závislého**. Z odpovědí respondentů vyplynula dichotomie *bezdomovec – bezďák*, přičemž zkrácený nespisovný tvar frekvenčně převažoval (68%), a to i ve formální komunikační situaci, jakkoli dosud není doložen v žádné slovníkové databázi.

¹¹ V ČNK je tento lexém dokladován v korpusech SYN 2000, SYN 2005 a ORAL 2008. Jakkoli jsou nejstarší excerpta datována rokem 2000, není tento lexém dokumentován ani v jednom slovníku neologismů.

Podobně se potom utvářel pár *drogově závislý – feťák*, který vykazoval i podobné rozložení vzhledem k charakteru komunikační situace, tedy většina respondentů (76%) by použila výraz *feťák* i v rozhovoru s učitelem, což odpovídá jeho charakteristice dle *Slovníku spisovné češtiny*, který jej klasifikuje jako výraz obecně český¹². Doložena byla i další lexikální jednotka *toxík* (2%), kterou však respondenti pocítovali zřejmě jako příznakovou¹³, a navrhovali její užití pouze pro neformální komunikaci s kamarády.

3.3. Dotaz jak pojmenujete seniora/seniorku byl motivován hojnými zprávami o nedobrému vztahu mladých lidí vůči starším, o současném kultu mládí, výkonu a úspěchu. Výrazy signalizující možný negativní postoj respondentů vůči seniorům byly v dotazníku doloženy pouze v rozhovoru s vrstevníky; zde byly s nejvyšší frekvencí (67%) uváděny lexémy *dědek* a *baba/babka*, které sice mohou nést příznak negativní expresivity, ale rozhodně je nelze srovnávat s vulgarismy, které byly zachyceny v prvním oddíle úloh. Charakter těchto lexémů inklinuje spíše výrazům domáckého charakteru, jak jsme jej konstatovali již výše u výrazů označujících příslušníky vietnamské národnostní menšiny. Pro rozhovor s rodiči byly tyto výrazy navrhovány s nižší četností, hojněji se vyskytovaly výrazy neutrální *stará paní/starý pán* nebo *seniorka/senior*.

3.4. Dotaz jak pojmenujete muže/ženu s homosexuální orientací přinesl výsledky zajímavé spíše z pohledu sociologického než lingvistického. Ve všech situačních kontextech byly nejčastěji (92%) dokladovány výrazy neutrální *homosexuál* – *homosexuálka*, příp. *gay* – *lesba/lesbička*. S výrazně nižší frekvencí jsme zachytili lexikální jednotky expresivní *teplý/teplá* a *teplouš*.

4. Jedním z cílů našeho průzkumu bylo zjistit, zda současná mládež pro vyjádření negativních postojů a emocí užívá tradiční

¹² Současně je uváděn jako neologismus v publikaci *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 1*.

¹³ Výraz *toxík* je jakožto neologismus doložen v publikaci *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 1*.

společensky tabuizované vulgarismy. Současně jsme sledovali, jak mladiství tyto lexikální jednotky vnímají. Tyto skutečnosti jsme zkoumali prostřednictvím zadání, jak často užíváte vulgarismy a za jak urážlivé je pokládáte, když jsou užity v učivám. Tento postup ukázal očekávanou disproporci ve vnímání vulgarismů, resp. vnímání míry jejich vulgárnosti. Většina respondentů uváděla, že sledované vulgární výrazy používá s poměrně značnou frekvencí. U nikoho z respondentů se u žádného slova neobjevila nula, tedy nikdo ze sledovaného vzorku uživatelů jazyka nepokládá ani jedno z uvedených slov za tak nevhodné, aby jej ani jedenkrát nepoužil. S nejvyšší frekvencí byly respondenti ochotni užít lexém *vůl*, což plně koresponduje s výsledky ostatních zadání, jak jsme je uvedli výše. Výsledky křížového zadání, tedy za jak urážlivé pokládáte tyto lexémy, když je někdo použije proti vám, ovšem ukázaly, že v opačném směru respondenti jejich hanlivost a společenskou nepřijatelnost pocítovali mnohem výrazněji.

5. Závěrem konstatujeme, že jsme dospěli k následujícím zjištěním. Situace, které mohou vyvolávat potřebu lexikálně vyjádřit negativní postoje a emoce, lze rozdělit do dvou základních skupin, přičemž typ situace přímo určuje charakter a kvalitu užitého lexika.

V konfliktních situacích, které úzce souvisejí s osobním životem dospívajících a které se generačně opakují, mladiství účastníci našeho výzkumu užívali širokou škálu lexikálních prostředků, u nichž si byli zřetelně vědomi jejich funkčních a stylových charakteristik – lapidárně řečeno u prostředků dané škály přesně rozlišovali, co se sluší říkat a co ne, co lze použít pouze ve společnosti vrstevníků a jaké výrazy volit ve formálním rozhovoru s učitelem.

V kontextech podmíněných aktuální společenskou situací disponovali respondenti našeho šetření omezenými vyjadřovacími prostředky lexikálního charakteru, přičemž téměř vždy bylo možno určit lexém s dominantní frekvencí, který pak byl užíván bez ohledu na formálnost/neformálnost situace, tak např. *bezďák*, *socka*, *feťák*. Ve jmenovaných případech se jednalo o neologismy; s tím úzce souvisí jejich stylová nevyhraněnost v povědomí mluvčích a současně vysoká

míra atraktivnosti, zejména pro mladistvé komunikanty. V těch kontextech, které jsou předmětem jazykové politiky a regulovány se zřetelem k občanské korektnosti, byl zjevný vliv společenského tlaku, zejména tlaku škol, určité lexikální jednotky deklarovat jako neutrální a vhodné pro veřejnou formu projevu.

K tradičním vulgarismům účastníci našeho výzkumu přistupovali poněkud rozpolceně. Z pohledu aktivního užití byla doložena poměrně vysoká frekvence u všech sledovaných vulgarismů, která by nasvědčovala tomu, že u současné mládeže klesá povědomí o jejich nevhodnosti a neakceptovatelnosti. Tytéž lexémy byly ovšem z pohledu recipienta posuzovány jako vysoce nežádoucí, takže můžeme konstatovat, že prožívání jejich nevhodnosti, sice možná neuvědomělé, je stále aktuální.

Literatura

- Český národní korpus, dostupné z www.ucnk.cuni.cz, cit. 3.–12. 8. 2009.
Elektronická databáze heslářů, dostupné z www.lexiko.ujc.cas.cz, cit. 8. 9. 2009.
Martincová O., 1998, *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 1*. Praha: Academia.
Martincová O., 2004, *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 2*. Praha: Academia.
Ondrášková K., 1993, *Vulgarismy a děti*. „Český jazyk a literatura“ 44.
Ondrášková K., 1996, *Vulgarismy a naši žáci*. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
Petrryl J., 1962, *Vulgarizace jazykového projevu ve škole a její důsledky pro výchovu*. Praha: SPN.
Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1998, Praha: Academia.

Summary

Our treatise attempts to describe lexical resources currently used by young people to express negative emotions and attitudes. The study is based on a questionnaire survey (600 respondents). While creating the questionnaire and assessing its results we focused on the characteristics of situations that may cause negative attitudes and emotions. We obtained samples of lexis and analyzed them from lexical and functional-stylistic points of view.

PŘÍLOHA 1. Vyjadřování negativních emocí a postojů Dotazník pro potřeby semináře Úvod do praktické lingvistické analýzy

Škola.....
Bydliště (okres).....
Muž – žena (zakroužkujte)Věk.....

1. Jak pojmenujete v rozhovoru s kamarádem s rodiči s učiteli

muže, který není chytrý.....
ženu, která není chytrá.....

muže, který není hezký.....
ženu, která není hezká.....

muže, který Vám není sympatický.....
ženu, která Vám není sympatická.....

prodavačku, která vás ošidila.....

učitele, který vám dal pětku.....
učitelku, která vám dala pětku.....

otce, který vás neprávem potrestal.....
matku, která vás neprávem potrestala.....

2. Jak pojmenujete v rozhovoru s kamarádem s rodiči s učiteli

člověka romské národnosti.....
člověka vietnamské národnosti.....
člověka ukrajinské národnosti.....

člověka sociálně slabého.....

člověka drogově závislého.....

bezdomovce.....

seniora.....
seniorku.....

člověka homosexuální orientace.....

3. U následujících slov, slovních spojení číselně vyjádřete

(často/velmi = 5, občas/mírně = 3, málo/málo = 1, vůbec/vůbec = 0)

jak často je používáte a za jak urážlivá je pociťujete, když je někdo řekne Vám

Vole!.....

Krávo!.....

Debile!.....

Hovno!.....

Neser!.....

PŘÍLOHA 2. Struktura respondentů

Tabulka 1. Struktura respondentů podle pohlaví a věku

Pohlaví	Muži			ženy		
Počet osob	37			63		
Věk	15–16	17–18	19–20	15–16	17–18	19–20
Procento	47	45	8	49	47	4

Tabulka 2. Struktura respondentů podle typu školy (v %)

Gymnázia (včetně víceletých)	Odborné školy zakončené maturitou	Učňovské školy bez zakončení maturitou
26	58	16